

ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วิฑูลย์ แก้วสุวรรณ^{1*} เกษมชาติ นเรศเสนีย์² บุญเรือง ศรีเหรียญ³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาสภาพยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 3. เพื่อศึกษาแนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยนี้เป็นแบบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับผู้ประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา รวมทั้งหมด 59 คน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และใช้วิธีการวิเคราะห์ห่อขุณย ผลการวิจัย พบว่า 1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเสริมสร้างพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างรากฐานเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็ง รักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่างๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างรู้เท่าทัน 2. ปัจจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า การกำหนดยุทธศาสตร์ใช้เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินยุทธศาสตร์ด้วยการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ หรือการนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติจริงต่อไปพร้อมกันนี้เพื่อช่วยให้เข้าใจการวางแผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงานนั้นในทางปฏิบัติ 3. แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม พบว่า ในปัจจุบันยังคงมีลักษณะของสภาพปัญหาคล้ายคลึงกับช่วงเวลาแห่งการพัฒนาในอดีต แต่ก็มีแนวโน้มที่ยัง ส่อเค้าไปในทางก้าวหน้าและพัฒนาเข้าใกล้กับเป้าหมาย

คำสำคัญ : ยุทธศาสตร์การพัฒนา ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การมีส่วนร่วม

¹ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี e-mail: jum58@hotmail.com

² สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี

³ สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี e-mail: boonrueng@vru.ac.th

* ผู้นิพนธ์หลัก e-mail: jum58@hotmail.com

STRATEGIES FOR COMMUNITY DEVELOPMENT BASED ON THE PRINCIPLE OF SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY

Vitoon Kaewsuan^{1*} Kasemchart Naressenie² Boonrueng Sriharun³

Abstract

This research aims 1. to study the development strategy for communities along philosophy 2. to study the factors that affect the strategic development of the community, the philosophy of sufficiency economy, and 3. to study the guidelines Improvement factors affecting community development strategy based on the philosophy of sufficiency economy. This research is a method of qualitative research to collect data and analyze the information obtained from interviews with those involved with the issues that researchers want to study Representatives of the group total, 59 people in each community by means of document content analysis. Information from interviews and using inductive analysis results showed that: 1. The community development strategy the philosophy of sufficiency economy. The economy just enough to strengthen the country can develop steadily. Under globalization by giving priority to the social and economic foundation strong. 2. Factors that affect the strategic development of the communities along the philosophy that the strategy adopted for the implementation of the strategy by converting strategy into action. Strategic guidance to the practices along the way to help understand the strategic plan. 3. Factors affecting the development strategy for communities along the right-sufficiency found. The appearance of a problem similar to the stages of development in the past. However, it is likely that the Poses to the progress and development closer to the goal.

Keywords : Strategies for Community Development, philosophy of sufficiency economy, participating.

¹ Doctor of Public Administration President, Valaya Alongkorn Rajabhat University Under The Royal Patronage, e-mail: jummm58@hotmail.com

² Public Administration President, Faculty of Humanities and Scial Sciences, Valaya Alongkorn Rajabhat University Under The Royal Patronage:

³ Public Curriculum and Instruction, Faculty of Science and Technology Valaya Alongkorn Rajabhat University Under The Royal Patronage, e-mail: boonrueng@vru.ac.th

* Corresponding author, email: jummm58@hotmail.com

บทนำ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ได้รับการเชิดชูสูงสุด จากองค์การสหประชาชาติ (UN) โดยนายโคฟี อันนัน ในฐานะเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล The Human Development Lifetime Achievement Award แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ 26 พฤษภาคม 2549 และได้มีปาฐกถาถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นปรัชญาที่สามารถเริ่มได้จากการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเอง สู่หมู่บ้าน และสู่เศรษฐกิจในวงกว้างขึ้นในที่สุด เป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ โดยที่องค์การสหประชาชาติได้สนับสนุนให้ประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิก 166 ประเทศยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ 9 นี้ นับว่าเป็นแนวคิดสำคัญที่สุดในการสอนคน ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งคำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน คือ 1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ 2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ และ 3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ 1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ และ 2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตแนวทางปฏิบัติ และผลที่จะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (สิรินภา กิจเกื้อกูล, 2550)

ข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคน และระบบให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยยังนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางกลุ่มการวิจัยสนองโครงการพระราชดำริการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 และให้ความสำคัญต่อการรวมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอนของแผน 9 พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่การปฏิบัติรวมทั้งการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่อง (ธนวรรณ พลวิชัย, 2550)

ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศจะเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด โดยต้องมีการสร้างธรรมาภิบาลใน 4 ภาค ได้แก่ ภาคประชาชน ภาคชุมชนท้องถิ่น ภาครัฐบาล/วิสาหกิจ และภาคเอกชน ทุกคนต้องมีธรรมาภิบาล มีส่วนร่วมอย่างชัดเจนในการ ที่จะแก้ไขและพัฒนาประเทศ ในการปลูกฝังในเรื่องราวของกระบวนการเรียนรู้และระบอบประชาธิปไตย และมีส่วนร่วมในการที่จะสร้างความมั่นคงและการปกป้องประเทศ การพัฒนาชุมชนเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลเพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่และมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้มีความเสมอภาคกัน ซึ่งใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทยปี พ.ศ. 2552 โดยให้กรมการพัฒนาชุมชนมีภารกิจเกี่ยวกับการส่งเสริม

กระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของประชาชน สนับสนุนให้มีการจัดทำและใช้ประโยชน์ข้อมูลสารสนเทศ พัฒนาการศึกษ การวิเคราะห์วิจัย จัดทำยุทธศาสตร์ชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น ตลอดจนการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีฐานรากที่มีความมั่นคง มีเสถียรภาพและมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน (กรมการพัฒนาชุมชน . 2550) การพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง โดยการที่จะทำให้ประชาชนดำเนินวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเรื่องที่ต้องใช้ระยะเวลาในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ค่อยๆ ซึมลึกลงไปสู่วิถีชีวิตของชาวบ้าน และต้องอดทนอย่างมุ่งมั่นที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดทั้งของผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชนไปในทางที่ดี ให้เกิดความตระหนักและสำนึกในความพอเพียงด้วยความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี ด้วยความรู้คู่คุณธรรม ทั้งนี้เราต้องมีความรู้และเข้าใจ ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันให้เหมาะสมกับผู้นำและประชาชนที่จะเดินเคียงคู่ไปกับเราด้วยความอดทน อดกลั้นและพยายาม ของนักพัฒนา ที่ต้องมีศิลปะในการพูด โน้มน้าวที่ดี นำหลักจิตวิทยาสังคมมาปรับใช้ มีการเสียสละ สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น (พจนาน เอื้องไพบูลย์. 2546)

ดังนั้น การศึกษางานวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในกลุ่มภาคกลางตอนล่าง ฉบับนี้ จึงจะได้ศึกษายุทธศาสตร์และการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่จะสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลแก่ประชาชนในพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยจะต้องมีความสอดคล้องต่อการบริหารการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดเพื่อที่จะสามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติได้จริงตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อศึกษาแนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม

เศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 8 ชุมชน 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัด สระบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดลพบุรี โดยทำการศึกษาเชิงคุณภาพควบคู่กัน การวิจัยเชิงคุณภาพโดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร กับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน จึงได้ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนด หัวข้อสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพตามประเด็นดังต่อไปนี้

กลุ่มประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ ผู้บริหารระดับสูงภาครัฐของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มแกนนำชุมชนที่เป็นทางการ ตัวแทนจากกลุ่มกิจกรรมในแต่ละชุมชน กลุ่มตัวอย่างตัวแทนครัวเรือน ในชุมชน และกลุ่มตัวอย่างตัวแทนครัวเรือนในชุมชน ที่อาศัยอยู่ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง ซึ่งคัดเลือกมาเพียง 3 จังหวัด คือ จังหวัดสระบุรี จังหวัดอยุธยา และจังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 กลุ่ม โดยใช้ระเบียบเชิงคุณภาพ ได้แก่

1. ผู้บริหารระดับสูงภาครัฐของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนระดับตำบล ใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด 3 จังหวัด รวม 3 คน พัฒนาชุมชนอำเภอ 8 อำเภอ ใน 3 จังหวัด รวม 8 คน และตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 3 จังหวัด รวม 8 คน รวมทั้งสิ้น 19 คน

2. กลุ่มแกนนำชุมชนที่เป็นทางการ ใช้วิธีการเลือกแบบ โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลแรก หลังจากนั้นให้ผู้ใหญ่บ้านแนะนำบุคคลที่จะทำการสัมภาษณ์ต่อไปอีก 1 คน ซึ่งเป็นที่ปรึกษาคณะกรรมการพัฒนาชุมชนระดับตำบล จากนั้นที่ปรึกษาคณะกรรมการชุมชนได้แนะนำบุคคลที่จะทำการสัมภาษณ์อีก 1 คน ซึ่งเป็นผู้อาวุโสในชุมชนรวมผู้ให้ข้อมูลที่เป็นแกนนำชุมชน จำนวน 3 คน ต่อ 1 หมู่บ้าน/ชุมชน ทั้งหมด 8 หมู่บ้าน/ชุมชน รวม 24 คน

3. ตัวแทนจากกลุ่มกิจกรรมในแต่ละชุมชน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากคุณสมบัติเฉพาะ คือ เป็นประธานกลุ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนต่างๆ โดยเลือกตัวแทนกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ จำนวน ชุมชนละ 2 คน รวม 8 หมู่บ้าน/ชุมชน รวม 16 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

จากตัวแปรที่ใช้ศึกษา ซึ่งมีผลกระทบต่อความสามารถในยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการกำหนดยุทธศาสตร์ ด้านการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ถูกนำมาตั้งเป็นคำถามปลายเปิดจากกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบโดยตรงในฐานที่ท่านเหล่านั้นเป็นผู้สร้างความเจริญก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้บริหารระดับสูงภาครัฐของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มแกนนำชุมชนที่เป็นทางการ ตัวแทนจากกลุ่มกิจกรรมในแต่ละชุมชน จำนวน 59 คน

การรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก โดยแบ่งประเด็นการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ลักษณะทั่วไปของประชาชนในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ด้านบริหาร

ประเด็นที่ 2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นที่ 4 แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประเทศที่เหมาะสม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

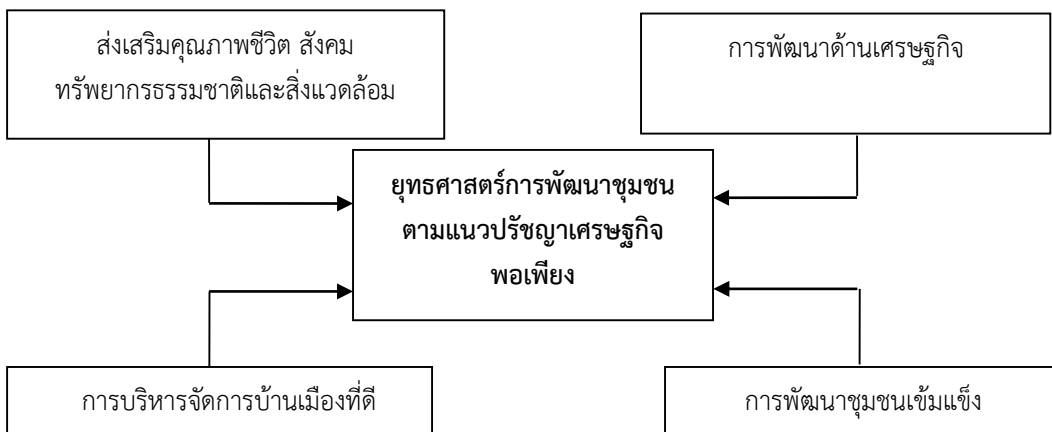
การวิจัยเชิงคุณภาพจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึก (In-Depth) ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์หาคำตอบ และการศึกษา สามารถขยายองค์ความรู้โดยอาศัยการวิเคราะห์ตรรกะ โดยผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่ได้ตั้งคำถามไว้ ล่วงหน้า แล้วนำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นที่ต้องการหาคำตอบและตามกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริหารระดับสูงภาครัฐของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลุ่มแกนนำชุมชนที่เป็นทางการและธรรมชาติ และตัวแทนจากกลุ่มกิจกรรมในแต่ละชุมชน ประกอบด้วย 8 ชุมชน 3 จังหวัด คือ จังหวัดสระบุรี จังหวัดอยุธยา และจังหวัดลพบุรี

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาที่ได้จากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร วารสาร และคำถามที่ได้จากปลายเปิดของแบบสอบถามโดยจะใช้ทั้งการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์แบบอุปมัย ที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัยโดยตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์ และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ รวมทั้งจากเอกสารที่ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก
2. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหาเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา
3. การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัยเป็นกระบวนการหาข้อสรุปและตีความหมายของผลหรือ ข้อค้นพบที่ได้จากการแสดงข้อมูล รวมถึงการตรวจสอบว่า ข้อสรุป และความหมายที่ใช้นั้นมีความถูกต้องตรงประเด็นและน่าเชื่อถือเพียงใด ข้อสรุปและสิ่งที่ตีความออกมานั้น อาจอยู่ในรูปของคำอธิบาย กรอบแนวคิด หรือทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่าการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจในระดับประเทศและในระดับครัวเรือนซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของประชาชนทั้งประเทศ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเสริมสร้างพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างรากฐานเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็ง รักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่างๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างรู้เท่าทัน และนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชนชาวไทย
2. ปัจจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า 1. การกำหนดยุทธศาสตร์ใช้เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินยุทธศาสตร์ด้วยการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ หรือการนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติจริงต่อไปพร้อมกันนี้เพื่อช่วยให้เข้าใจการวางแผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงานนั้น ในทางปฏิบัติ ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง จึงเป็นกระบวนการกำหนดทิศทางในอนาคตของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง โดยกำหนดสภาพการณ์ที่ต้องการบรรลุและแนวทางในการบรรลุบนฐานของการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้านและเป็นระบบ ทั้งนี้ จะต้องสอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น และ 2. การพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับประเทศไทยการพัฒนาในด้านต่างๆ นั้น ควรเน้นการพัฒนาและทบทวน ศึกษาให้ชัดเจนและทำเพื่อประโยชน์ในอนาคต พบว่า มัคน้อย บริโภคหรือใช้สอยพอดี เช่น การกินอาหาร ในรายการจุดเปลี่ยนได้มีกรออกรายการในตอนที่เกี่ยวข้องกับการกินว่า “พฤติกรรมกินทั้งกินข้าง” กินอาหารก็ขอให้กินพอดีอย่าเหลืออาหารแน่นอนว่ามีเงินจ่ายแต่คนในชนบทยังขาดอาหารแสดงให้เห็นถึงปัญหาการบริโภคและความไม่เท่าเทียมในการใช้ชีวิต
3. แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม พบว่า ในปัจจุบันยังคงมีลักษณะของสภาพปัญหาคล้ายคลึงกับช่วงเวลาแห่งการพัฒนาในอดีต แต่ก็มีแนวโน้มที่ยัง ส่อเค้าไปในทางก้าวหน้าและพัฒนาเข้าใกล้กับเป้าหมายและความคาดหวังที่กำหนดไว้มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามเงื่อนไขและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค รวมทั้งยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้องพิจารณาปรับเปลี่ยนหรือค่อยบรรเทาให้ลดลงอย่างรอบคอบ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความรู้ วิธีการคิด และกระบวนการส่งผ่านการพัฒนาโดยหน่วยงานภาครัฐโดยสามารถอธิบายได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้มีทรรคนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาชุมชน เพื่อเป็นสภาพการณ์ในอุดมคติซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายและปรารถนาคาดหวังที่จะให้เกิดขึ้นหรือบรรลุผลในอนาคตข้างหน้า คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน ส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพดี ทั้งทางร่างกายและจิตใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนในการดูแลซึ่งกันและกัน ด้านการส่งเสริม ด้านศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และส่งเสริมฟื้นฟูองค์ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชุมชนของท้องถิ่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน ส่งเสริมการกระจายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนไปสู่ตลาดอื่น และพัฒนาและส่งเสริมศักยภาพของกลุ่มอาชีพ ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างยั่งยืน การเสริมสร้างให้ครัวเรือนมีการเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการรวมกลุ่มกัน เพื่อนำความรู้ต่างๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้กันภายในชุมชน และพัฒนาวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งเรียนรู้ต้นแบบ การเสริมสร้างจิตสำนึกและทัศนคติที่ดีให้กับชุมชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาสภาพแวดล้อมในชุมชนให้น่าอยู่ และการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม โดยการกำจัดและลดปริมาณขยะในชุมชน

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพ ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งจะเห็นได้ว่าประชาชนในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง สามารถนำยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่างได้สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในความพอประมาณตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพเสริมตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ไพศาล เนาะวาททอง, 2551) ส่วนการเสริมสร้างความมีเหตุผลของชุมชนสามารถวางแผนจัดการกับทรัพยากรหรือทุนในชุมชนทั้งทุนบุคคลและทุนสังคมที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในขณะที่เดียวกันการมีความรู้ความเข้าใจมีการจัดเวทีระดมสมองระดมความคิดภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนและเกษตรกรเกิดความคิดสร้างสรรค์ที่จะนำมาต่อยอดปรับปรุงวิถีการดำเนินชีวิตของตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของสกาเวเดือน โพธิพันธ์

(2551) ผลการวิจัยพบว่า วิถีชีวิตของชาวนา เป็นวิถีแบบผสมผสานระหว่างวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ ชาวนามีหนี้สิน เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตสูง และละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิม มีอาชีพเสริมอื่นๆ น้อยมาก ระดับความเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวนา มีความเข้าใจอยู่ในระดับมาก แนวทางการพัฒนาความรู้ ทักษะ และการบริหารจัดการที่ดีของชาวนา ประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาของรัฐ ที่ให้ความสำคัญต่ออาชีพเกษตร และชาวนา การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ การใช้เทคโนโลยีชีวภาพเพื่อลดการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี เสริมสร้างเศรษฐกิจชาวนาให้มีรายได้ เงินออม เงินฝาก มากขึ้น แนวการสร้างความเป็นธรรมให้แก่ชาวนา โดยการระดมพลังสมองของชาติและกระตุ้นจิตสำนึกของผู้บริหารประเทศและหน่วยงานภาครัฐให้ตระหนักและเห็นคุณค่าของชาวนาอย่างแท้จริง

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 การพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในจิตสำนึกที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยที่สมาชิกชุมชนแต่ละคนใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง รู้จักพัฒนาตนเอง ด้านการทำจิตใจให้ผ่องใสด้วยความเจริญใจและมีความเย็นใจอยู่เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง สมาชิกชุมชนแต่ละคนคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันและกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยรู้จักนำเอาศักยภาพที่มีอยู่ในตนเอง ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ที่สุดโดยเฉพาะความสามารถพึ่งตนเอง สนับสนุนให้มีกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกแทนการใช้เทคโนโลยีอยู่รวมกันอย่างแออัด และมีจิตใจคำนึงถึงการแบ่งปันกันให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยง ให้สมาชิกรู้จักพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและประสบการณ์ของตนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง ผลการปฏิบัติสมาชิกจัดการกับภูมิปัญญาหรือศักยภาพของสมาชิกในท้องถิ่นให้สามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและสมดุลกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชน (สอจค วงศ์วรรณโชติ. 2550)

2.2 ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนล่าง ได้แก่ การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และการติดตามและประเมินผล โดยปัจจัยที่มีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสูง คือ การติดตามและประเมินผล ส่วนการดำเนินงานที่ต้องมีการส่งเสริมเพิ่มขึ้น (ชาวนวิทย์ โพธิ์เจริญ. 2550) การบริหารจัดการงานตามแผนชุมชน กลุ่มต่างๆ ที่อยู่ภายในชุมชน มีการติดตามผล ประเมินผล จัดทำบัญชีเป็นปัจจุบัน ถูกต้อง โปร่งใส จัดทำแผนชุมชน โดยให้นำเอาสิ่งที่ชุมชนมีศักยภาพ ทั้งทรัพยากรบุคคล ผู้นำธรรมชาติที่ชุมชนยอมรับ ปราชญ์ชาวบ้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ผลผลิตหลัก ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาร่วมกันจัดทำแผนของชุมชนที่ต้องการ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตั้งตัวแทนชุมชนร่วมกันเป็นกรรมการตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ วาสนา ศรีนวลโย (2551) พบว่า กระบวนการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่เย็นเป็นสุข ประกอบด้วย การสืบทอดอาชีพ การคิดเกี่ยวกับการใช้ชีวิตแบบพอเพียง มีแนวความคิดในการใช้ชีวิตแบบพอมีพอกินพอใช้ในครัวเรือน การมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาหมู่บ้านเพื่อให้คนในบ้านเกิดมีการอยู่ดีมีสุข รับนโยบายสู่แนวทางการปฏิบัติยังหมู่บ้าน ประชุมชี้แจงเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่เย็นเป็นสุข เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการ

3. แนวทางการปรับปรุงปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสม โดยมีวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์ควรมีการจัดโครงสร้างกิจการให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม และกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมต้องไม่เป็นภาระค่าใช้จ่ายที่ไม่เกิดผลตอบแทนอย่างชัดเจน แต่ควรเป็นการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สร้างผลตอบแทนในหลายๆ ด้านและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ

การบริหารจัดการหรือกิจการในด้านลบ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจควรดำเนินแนวทางในการดำรงชีวิตแบบพออยู่พอกินพอใช้ สามารถพึ่งตนเองได้ เช่น ควรมีความพอประมาณที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป ควรมีเหตุผลในการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล ควรมีภูมิคุ้มกันในตัวในการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ (ปรีดิยาธร เทวกุล. 2550) การสนับสนุนทรัพยากรควรมุ่งพัฒนาองค์การและบุคลากรทั้งในภาคส่วนขององค์ให้มีศักยภาพและมีประสิทธิภาพสามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลงวิเคราะห้และแข่งขันตามสภาวการณ์ที่เกิดขึ้นจึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไสว เจริญศรี (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจในระดับหมู่บ้าน บ้านน้ำดิบ ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในหมู่บ้านต้นแบบบ้านหนองกระทุ่ม ตำบลหัวถนน อำเภอลองของ และเพื่อหาแนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบ้านน้ำดิบตามแนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 6 ด้าน คือ 1. ด้านการลดรายจ่าย 2. ด้านการเพิ่มรายได้ 3. ด้านการอบรม 4. ด้านการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 5. ด้านการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ และ 6. ด้านการเอื้ออาทร

สรุปได้ว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความแตกต่างจากแนวทางการพัฒนาในอดีตหลายด้าน หน่วยงานมีความรู้และความเข้าใจ ชุมชนมีความสามารถในการปรับตัวได้ดียิ่งขึ้น และมีการสร้างความรู้ความเข้าใจในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระดับชุมชน และในชีวิตประจำวันของประชาชน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนความสามารถในปัจจัยการพัฒนาชุมชนตามตัวชี้วัดทั้ง 12 ตัว ซึ่งได้แก่ วัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การสนับสนุนทรัพยากร จิตสำนึก การปฏิบัติ ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ ทุนทางสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และการติดตามและประเมินผล จากการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการทำวิจัย

1. ควรส่งเสริมให้การปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ มีการเชื่อมโยงและสนับสนุนกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และข้อมูลระหว่างกันตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. ภาครัฐควรมีความต่อเนื่องในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างจริงจังโดยยึดความต้องการและภูมิปัญญาของชุมชนเป็นแกนในการพัฒนาและในระยะยาวก็ต้องเป็นผู้กำกับตรวจสอบและแนะนำให้อยู่ในแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืนโดยกำหนดโครงการและความช่วยเหลือที่ชัดเจน

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อทักษะการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการองค์กรตามหลักธรรมาภิบาล และปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็งในยุคปัจจุบัน ในด้านต่าง ๆ เช่น ความร่วมแรงร่วมใจ ความยั่งยืนของการพัฒนา เป็นต้น

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับการบริหารจัดการองค์กรตามหลักธรรมาภิบาล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์โดยมี พลเอก ดร.เกษมชาติ เนตรเสนีย์ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.บุญเรือง ศรีเหรียญกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์เป็นที่ปรึกษา โดยได้ใช้กระบวนการเปิด ปรับ เปลี่ยน ให้กับ ผู้ศึกษาจนวิทยานิพนธ์สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชนและแผนชุมชน. (2550). **มติชน**. 20 เมษายน 2550 : 10.
- ชาญวิทย์ โพธิ์เจริญ. (2550). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลบ้านดำนานาม อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- ธนวรรธน์ พลวิชัย. (2550). **พี่น้องควมรู้** พื้นความเชื่อมั่น พื้นความพอเพียง. ใน: เอกสารการสัมมนาวิชาการ ประจำปี ครั้งที่ 7 คณะ เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. กรุงเทพฯ.
- ปรีดิยาธร เทวกุล. (2550). นโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับการเสริมสร้างข้าราชการมืออาชีพและคุณธรรมในราชการ. **วารสารข้าราชการ**. (3), 46.
- ไพศาล เนาวะวาทอง. (2551). การจัดการชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษาหมู่บ้านคำปลาหลายตำบลบ้านดง อำเภอลำปาง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พจนา เอื้องไพบูลย์. (2546). การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : การศึกษาแบบพหุกรณี. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- วาสนา ศรีนวลโย. (2551). การดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาบ้านนาหมู 5 ตำบลคลอง อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต. **ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.
- สกวเดือน โพธิ์พันธ์. (2551). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการปฏิบัติตามวิธีการทำเกษตรไร้สารพิษของเกษตรกรทำนา ใน เขตอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไสว เจริญศรี. (2551). แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับหมู่บ้านบ้านน้ำดิบตำบลหนองปลิง อำเภอมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์สาขาการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- สวางค์ วงศ์วรรณโชติ. (2550). บทบาทของนักพัฒนาชุมชน ในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการปฏิบัติงาน: กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สิรินภา กิจเกื้อกูล. (2550). การพัฒนารูปแบบการสอนที่ส่งเสริมการบูรณาการหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการเรียนรู้ของนิสิตครูหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์**. 13 (3) : 113-126.